

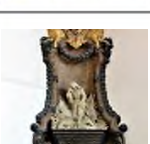

SPECIAL 6 - AD DE LA MAR

KERKMONUMENTEN

GRAFTOMBEN IN NEDERLANDSE KERKEN

WAAROP DE OVERLEDENE LEVENSGROOT IS AFGEBEELD

DEEL 1							
			ter inleiding				
		In veel kerken vinden we schitterende grafmonumenten. Uit de grote hoeveelheid heb ik een keus gemaakt en er één soort uitgehaald: graftomben in Nederlandse kerken, waarop de overledene levensgroot is afgebeeld. Hoeveel zullen we er hiervan in ons land kunnen vinden? Ik denk dat er 49 van dergelijke beeldhouwwerken zijn, maar als u er méér weet, dan hoor ik het graag. Is 49 veel? Alleen al in Londen in de Westminster Abbey zijn er, denk ik, veel meer van dit soort monumenten te vinden. Op kerkhoven en begraafplaatsen kun je meestal dagelijks terecht, kerken zijn vaak moeilijker toegankelijk. Zelfs als je van te voren de openingstijden nakijkt, kom je soms toch nog voor een gesloten deur terecht. Foto's bij deze inventarisatie zijn daarom aangevuld met afbeeldingen die ik op het internet vond om toch een compleet overzicht te krijgen. In dit artikel is steeds een detail van het monument afgebeeld. Een foto van het complete graf staat later bij de inventarisatie. Er komen drie artikelen. Deel 1 gaat over de grafmonumenten van de 13de tot halverwege de 17de eeuw. Deel 2 loopt tot 1939 en in deel 3 staat de inventarisatie, waar je ook de chronologische M-nummers terug zult vinden.					

DE TIENDE TOT ZESTIENDE EEUW

In de periode van de dertiende tot de zestiende eeuw worden er prachtige grafmonumenten gemaakt, maar de maker is meestal onbekend. Namen die je regelmatig tegenkomt in boeken over

beeldhouwkunst zijn de Zuid-Nederlandse Jean Mone en de Utrechtse Colijn de Nole. Waarschijnlijk is Hendrick de Keijser bij de laatste in de leer geweest.

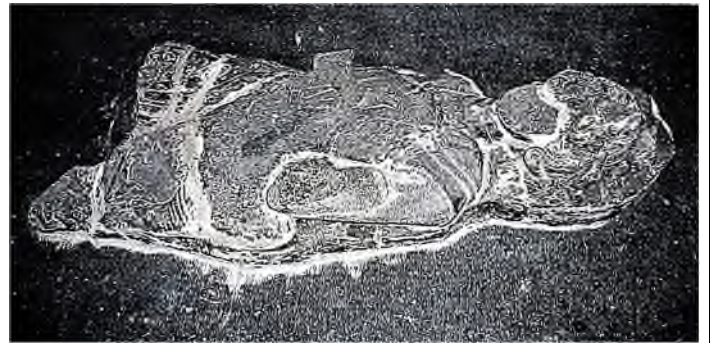

M01 - Gerard III van Gelre & Margaretha van Brabant

Het oudste grafmonument stamt uit **1240**, het is zelfs het oudste Europese dubbelgraf. Je kunt het vinden in Roermond in de Munsterkerk, die het enige overblijfsel is van de voormalige Munsterabdij. Het is het praalgraf van de stichter van de abdij, graaf Gerard III van Gelre (c. 1185-1229) en zijn vrouw Margaretha van Brabant (c. 1190-1231). Ze zijn beiden afgebeeld op de leeftijd van 33 jaar, de leeftijd van Christus toen hij stierf. De tombe is in 1873 gepolychromeerd, veelkleurig beschilderd. En ja, er zijn twijfels over het huidige monument. Het zou een zestiende-eeuwse vervanging van het origineel kunnen zijn.

Het op één na oudste grafmonument ziet er minder rooskleurig uit. Dit monumentfragment ligt op het graf van de vader van Floris V. Dit is graaf Willem II van Holland (1227-1256), die zijn boerderij in Den Haag ombouwde tot een kasteel met een ridderzaal, het latere Binnenhof.

Tijdens een veldtocht tegen de West-Friezen zakte hij door het ijs en werd gedood. Men begroef hem onder de hardplaat van een boerderij. Pas in **1282** vond Floris V het stoffelijk overschot terug en begroef zijn vader in een nis in de zuidmuur van de Koorkerk van de Abdij van Middelburg.

M02 - Willem II van Holland

In **1324** liet Beatrix van Putten voor haar ouders Nicolaas III heer van Putten en Strijen (c. 1260-1311) en Aleida vrouwe van Strijen (1270-1316) een graftombe van zwart marmer maken in de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Geervliet.

Oorspronkelijk stond hij midden in het koor, maar de tombe is later ingemetseld in de zuidwand van het koor. De *pleuranten*, klaagfiguren, zijn uit de nissen aan de zijkant van de graftombe verdwenen en dat geldt ook voor de oorspronkelijke beschildering van de delen van witte zandsteen.

M04 - Nicolaas van Putten & Aleida van Strijen

M06 - Bisschop Boudewijn van Sterkenburg

Op 23 maart **1366** werd Boudewijn van Sterkenburg († 1366), bisschop van Tripoli en wijbisschop van bisschop Jan van Arkel, begraven in de Sint Servaes Abdij in Utrecht. Zijn graftombe werd in 1586 door stadhouderlijke troepen zwaar beschadigd. Het overgebleven beeld werd tussen 1615 en 1727 overgebracht naar de NH Kerk in Westbroek.

De bisschop ligt in vol ornaat op zijn tombe, met aan zijn hand het bisschopszegel. Het beeld is gemaakt van zeldzaam donkerblauw marmer door steenhouwers uit het Belgische Doornik. Het hek is pas rond 1930 toegevoegd.

M07 - *Graftombe van de heren van IJsselstein*

na de brand van 1911

In de Hervormde Sint Nicolaaskerk van IJsselstein liggen zelfs vier beelden naast elkaar op de graf-tombe van de heren van IJsselstein: Gijsbrecht van Amstel (c. 1260-1343), een neef van de moordenaar van Floris V, met zijn vrouw Bertha van Heukelom († 1322) en hun zoon Arnold van IJsselstein (1287-1363) met zijn vrouw Maria van Henegouwen († c. 1347).

Guyote van IJsselstein, erfdochter van Arnold van IJsselstein was in **1370** opdrachtgeefster voor de graftombe, die waarschijnlijk gemaakt is in Doornik van Naamse hardsteen; het is de oudste in zijn soort in de Noordelijke Nederlanden.

Boven de hoofden zijn gotische baldakijnen aangebracht. Aan de voeten van de heren ligt een leeuw als symbool van moed en bij hun echtgenotes een hond als teken van trouw. De mensen die het kunnen weten, zijn het niet eens over de volgorde van de personen.

Na de brand van 1911 leek het monument niet meer te redden. Een aanvankelijk slechte restauratie werd vanaf 1983 overgedaan met een zeer acceptabel resultaat.

In de vijftiende eeuw zien we nieuwe vormen verschijnen. Dit is een hoog wandgraf uit **1475**. Het acht meter hoge gotische praalgraf van Franse kalksteen staat op de grafkelder van de oudste Nassau's in ons land, in de Grote of Onze-Lieve-Vrouwekerk van Breda. Hierin ligt o.a. Engelbrecht I van Nassau (c. 1370-1442) begraven. Je ziet hem geknielt aan de linkerkant met zijn vrouw Johanna van Polanen (1392-1445). Aan de andere kant knielt zijn zoon Jan IV van Nassau (1410-1475) samen met zijn echtgenote Maria van Loon-Heinsberg (1426-1502). De vier echtelieden knielen in aanbidding voor de Madonna met kind. Achter de vier personen staan hun beschermheiligen.

M11 - *Praalgraf van Engelbrecht I van Nassau*

M13 - *Engelbrecht II van Nassau*

Cimburgia van Baden

In de zestiende eeuw, en wel in **1530**, verschijnt het eerste dubbeldeks graf in de Nederlanden, ook in de Grote of Onze-Lieve-Vrouwekerk van Breda. Het is het praalgraf van Engelbrecht II van Nassau (1451-1504) en zijn vrouw Cimburgia van Baden (1450-1501). Het monument staat op een grafkelder die vlak voor de Tweede Wereldoorlog toevallig werd ontdekt, toen men zocht naar onderaardse gangen die als schuilkerk zouden kunnen dienen. In de grafkelder zijn o.a. ook Anna van Buren (1533-1558), de eerste vrouw van Willem van Oranje en René van Chalon (1519-1544) bijgezet.

Op de zwartmarmere zerk liggen de albasten figuren in natuurlijke houding op hun doodsbed, vier knielende figuren uit albast dragen de zwartmarmere dekplaat met de uitrustingsstukken van de graaf.

M17 - Reinoud III van Brederode

In de Brederodekapel van de Grote Kerk van Vianen staat een dubbeldeks grafmonument voor Reinoud III van Brederode (1492-1556) en zijn echtgenote Philippote van der Marck († 1537). Het monument, dat is opgebouwd uit Avender kalksteen en hardsteen, is tussen **1540** en 1556 vervaardigd in opdracht van Reinoud III zelf, het werk wordt toegeschreven aan Colijn de Nole uit Utrecht.

Op de onderste etage ligt Reinoud nog eens, maar nu als *transi*, een lichaam in staat van ontbinding, op een gevlochten doodsmat. De *transi* staat symbool voor de vergankelijkheid van het leven of zoals je soms op graven leest: *Heden ik, morgen gij*.

Op de hoeken staan vier pijlers en hiertussen zijn houten zuiltjes geplaatst, die de dekplaat op de tweede etage dragen met daarop de *gisants* van beide echtelieden. Aan hoofd- en voeteneinde staan gevleugelde engelen met brandende toortsen.

Het baldakijn boven het graf werd pas in de zeventiende eeuw toegevoegd.

M18 - Karel van Gelre

In de Eusebiuskerk van Arnhem ligt hertog Karel van Gelre (1467-1538) begraven; in **1540** kreeg hij een imposante marmeren graftombe in renaissancestijl. Bovenop ligt het albasten beeld van de hertog in harnas met leeuwen als wapenhouders.

Aan de zijkanten van de graftombe zijn rondom 16 albasten reliëfs aangebracht, aan beide lange zijden de twaalf apostelen, met Petrus en Paulus aan beide zijden van zijn hoofd. Aan het voeteneind zie je Elisabeth van Thuringen en Karel zelf, en aan het hoofdeind de Heilige Familie en St. Christoffel. Boven tegen een pijler hangt een 'kastje' met daarin de beeltenis van de knielende hertog in zijn originele harnas, in de volksmond 'de Man in het Kastje'. Binnenkort wordt het monument verplaatst naar de oorspronkelijke positie in het koor van de kerk.

In de crypte liggen de resten van Karel in enkele loden kistjes en deze zijn zelfs te bezichtigen.

In de Hervormde Kerk van Uithuizermeeden vinden we op een houten grafmonument uit **1575** het witgeverfd zandstenen beeld van jonkheer Rodolf Huinga op Ungersma (+ 1574) op een matras liggend in wapenrusting, maar ook met een molensteenkraag. In zijn linkerhand houdt hij een schedel vast, het symbool van de dood en aan zijn voeten ligt een leeuw als teken van macht.

Onder zijn naam en sterfdatum staat de Latijnse spreuk *Nascendo morimur* = bij de geboorte beginnen we al te sterven. Daaronder staat een Latijns grafschrift, dat eindigt:

*en zoals de sterveling uit de aarde is ontstaan,
zo zal iedere mens hierin ook weer terugkeren.*

Het grafmonument stond oorspronkelijk vrijstaand midden op het koor, maar werd in 1708 naar de zuidwand van het koor verplaatst.

M19 - Rodolf Huinga

TIJDPERK HENDRICK DE KEYSER (1565-1621)

M22 - Willem van Oranje

De eerste grote beeldhouwer in de Gouden Eeuw was Hendrick de Keyser. Hij maakte geen verre reizen om zijn kunstenaarschap te ontplooiën, maar toch ontwikkelde hij een eigen, realistische stijl, die goed tot uiting komt in een aantal van zijn werken. Hij werd in 1595 stadsarchitect en stadssteenhouwer van Amsterdam, waar hij verschillende gebouwen ontwierp.

Het bekendste grafmonument van Nederland is van zijn hand: het praalgraf van Willem van Oranje boven de grafkelder van Oranje-Nassau in de Nieuwe Kerk in Delft, begonnen in **1614** en in 1623 door zijn zoon Pieter voltooid.

Willem van Oranje (1533-1584) wordt tweemaal afgebeeld, in marmer als slaper en in brons als strijder. Op het graf zie je vier allegorische vrouwenfiguren, de goede eigenschappen van Willem: Gerechtigheid met haar weegschaal, Liefde voor Vrijheid met een hoed in haar hand, Kracht met een tak en een leeuwenvel en Godsdienstigheid met een kerkje. Het vijfde beeld van vrouw Faam werd een schadepost. Het viel steeds om en het monument overschreed daardoor flink de begroting. Faam heeft twee bazuinen in haar hand. De goede faam toetert zij naar voren, terwijl ze de slechte faam achter haar rug houdt.

M20 - Elisabeth Morgan-van Marnix

In 1607 bracht Hendrick de Keyser uit Engeland Nicholas Stone (c. 1585-1647) mee. Nicholas werd zijn meesterknecht en later ook zijn schoonzoon, want na zes jaar trouwde hij met zijn oudste dochter Maria.

Stone maakte in **1611** in het Onze Lieve Vrouwenkoor van de Oude Kerk in Delft de graftombe van Elisabeth Morgan-van Marnix (c. 1585-1608). Zij was gehuwd met Charles Morgan, ridder en gouverneur van Bergen op Zoom en dochter van Philips van Marnix, heer van Sint Aldegonde en auteur van het 'Wilhelmus'. Elisabeth overleed bij de geboorte van hun dochter Anna.

De tombe is van wit marmer en staat achter een mooi hek. De geschilderde lamp op de achtergrond van de tombe waarvan één pit brandt, terwijl de andere gedoofd lijkt, zinspeelt erop dat de geboorte van een dochter (Anna) de moeder (Elisabeth) het leven kostte.

De rest van het monument is gemaakt door een middelmatig kunstenaar. Je ziet veelkleurige wapens. De Oude Kerk is een echte begraafkerk met monumenten voor mensen die nog steeds bekend zijn, Antoni van Leeuwenhoek en Johannes Vermeer bijvoorbeeld.

Er waren ook andere beeldhouwers actief in deze periode. De Vlaamse beeldhouwer Hans van Mildert (1588-1638) uit Antwerpen maakte in **1618** in de Sint-Janskathedraal in 's Hertogenbosch een meer dan levensgroot beeld op het praalgraf van bisschop Gisbertus Masius (1545-1614). Het beeld van de knielende bisschop op een bidbank staat op een soort altaar. Het praalgraf, waarvan beeld en bidstoel van Avesnessteen zijn gemaakt, is uitgevoerd in barokke stijl. De wapenspreuk van bisschop Masius luidde *omnia mors aequat* (de dood maakt iedereen gelijk); zijn grafmonument getuigt er niet van! Hans van Mildert kreeg ook de opdracht voor het ontwerp en de uitvoering van het hoofdaltaar van de Sint-Janskathedraal.

Je ziet nog sporen van polychromie. Oorspronkelijk stond het beeld vrij in het koor, later werd het naar een zijbeuk verplaatst. Het beschadigde praalgraf is niet professioneel hersteld.

M21 - *Bisschop Gisbertus Masius*

François Dieussart (1600-1661) was een Waalse beeldhouwer, die voor vorstenhoven in Engeland, de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en Noord-Europa werkte. In c. **1644**, na de periode Hendrick de Keyser, maakte hij in de Sint-Gertrudiskerk in Bergen op Zoom het grafmonument voor Charles Morgan (c. 1575-1642), door zijn dochter Anna besteld. De Engelse officier Morgan vocht in de Tachtigjarige Oorlog aan Staatse zijde mee bij de verdediging van Bergen op Zoom in 1622 en Breda in 1625. In 1632 werd Morgan benoemd tot gouverneur van Bergen op Zoom. Hij was getrouwd met Elisabeth van Marnix, die in 1611 overleed bij de geboorte van hun dochter Anna en die in Delft een grafmonument kreeg (zie boven). Op het monument met classicistische elementen van wit marmer op een basement van wit en zwart ligt Morgan in zijn harnas; hij mist al eeuwen zijn voeten. In een nis kijken zijn dochter Anna en kleindochter Elisabeth toe, het beeld van kleinzoon Thomas is verdwenen. De trofeeën aan weerskanten, harnassen, vaandels, trommels en schilden, verwijzen naar zijn krijgshaftig bestaan.

M25 - *Charles Morgan*

volgende keer : KERKMONUMENTEN - DEEL 2 (1638-1939)

Bronnen:

- Als voornaamste bron heb ik de 12 delen 'Monumenten in Nederland' gebruikt van uitgeverij Waanders in Zwolle.
- Cees van Raak 'Vorstelijk begraven en gedenken' (Bussum 2003).
- Ook heb ik veelvuldig gebruik gemaakt van de vrije online encyclopedie Wikipedia en andere internetsites, die informatie boden over de historische personen, de praalgraven en de beeldhouwers.
- voor de foto's heb ik de locaties bezocht, waar zich de grafmonumenten bevinden.
- waar de locatie niet toegankelijk was, heb ik gebruik gemaakt van internetfoto's.
- voor commentaar en aanvullingen: addelamar@gmail.com